Eörsi László
Tóth Ilona
A valóság és a mítosz

Politikai ellenállás a Péterfy Sándor utcai kórházban

A Péterfy Sándor utcai kórház az egyik legfontosabb forradalmi központ volt 1956-ban, a fegyveres harcok idején, és még inkább azzá vált a szovjet intervenciót követő politikai ellenállásban. Nagyszámú (főleg Baross téri) felkelő talált itt búvóhelyet, akik - bár jó néhányan továbbra is megőrizték fegyverüket - csatlakozva a kórházi dolgozókhoz, az önkéntes ápolókhoz, az ott meghúzódó diákokhoz és munkásokhoz, áttértek a fegyvertelen ellenállásra. A legfőbb tevékenységük november 8-ától a röpcédulák szerkesztése, előállítása, sokszorosítása és terjesztése volt, Angyal Istvánnak, a Tűzoltó utcai felkelők legendás parancsnokának irányításával. (Néhányan élelmiszert szállítottak vidékről. Az egyik csoport a forradalmárok emigrációját készítette elő. Sokan csak menedékhelynek használták a kórházat: a lakásuk tönkrement, illetőleg féltek hazamenni, vagy vidéken laktak, és várták az utazási lehetőséget. Voltak olyanok, akik már forradalom kezdete óta itt, az alagsorban aludtak, és innen jártak ki a munkahelyükre.) Ekkoriban már a Péterfy Sándor utcai kórház vonzáskörzetéhez tartozott az egész "Csikágó", de kapcsolatban állt a távolabbi kerületek ellenálló csoportjaival is.

A harcok idején a kórház telítetté vált, ezért a könnyebben sérültek ellátására a 2-300 méterre lévő, XIV. kerület, Cházár András utca (korábbi és használatosabb nevén: Domonkos utca) 3. sz. épületben létrehoztak egy kisegítő kórházat. 4-5-én éjjel, amikor a Péterfy utcában önkéntes jelentkezőt kerestek a Domonkos utcai kórház felelős vezető orvosának posztjára, Tóth Ilona szigorló orvostanhallgató javadalmazás nélkül is elvállalta ezt a feladatot.

Tóth Ilona a forradalom előtt, a Péterfy Sándor utcai kórházban végezte belgyógyászati gyakorlatát. Október 23-án részt vett a tüntetésen. 25-étől az Önkéntes Mentőszolgálat tagja lett, társaival a harcok alatt sebesülteket szállított, a fegyveres csoportokat kötszerrel, élelmiszerrel látta el. Ugyanezt a munkát folytatta november 4-én is, noha betegség kínozta. Sőt: "Egy alkalommal az Üllői úton a vöröskeresztes karszalagot levettem a karomról, felmentem egyik háznak a lakásába - előzőleg egy kislánytól kértem egy kézigránátot - a gránátot egy szovjet harckocsira dobtam, hogy mi történt nem tudom."

A Domonkos utcában fekvő betegek létszáma 20 és 30 között váltakozott, az ambulánsak száma ennél valamivel kevesebb volt. A gyógyszereket, nyers élelmiszereket a Péterfy utcából szállították ide, a főzést a helyszínen oldották meg. Itt is búvóhelyre leltek a felkelők, Tóth Ilona jó néhányukat felvette betegállományba. Az 50 fős ellátmányt 70-re emelte. Egy sebesült szovjet katonát is kezelt, és óvta a biztonságát, majd Pestújhelyre, a szovjet kórházba szállította.

A Péterfy utcában látta Angyal István röpcéduláit. "Angyal mondta, hogy kétfelé kell harcot folytatni, mert rengeteg csibész befurakodott sorainkba és rabolnak. Láttuk, hogy bajok vannak, és ez elkeseredésünket még jobban fokozta. [...] Röplapjaink azt a célt szolgálták, hogy mentsük, ami menthető a forradalom vívmányaiból. Ezért támadtuk a kormányt, követeltük a szovjet hadsereg mielőbbi kivonulását, és ennek kikényszerítését azzal próbáltuk elérni, hogy sztrájkra hívtuk fel a munkásságot." Angyal hangsúlyozta, hogy csak az ott megfogalmazott röplapokat sokszorosítsák és terjesszék. "Figyelmeztetett, hogy (saját kifejezését használva) ha „fasiszta őrültségeket” látunk kiragasztva, inkább tépjük le. [...] Kifejezte, hogy röplapjaink célja csak a nemzeti függetlenségünk megvédése, s a 14 pont megtartása, nem pedig a szocializmus elleni támadás." Ők ketten sok mindenről hasonlóan gondolkodtak. A szocializmuson ugyanazt értették, a nyugati segítséget nem tartották kívánatosnak, elítélték a disszidálókat. Mindezekben a kérdésekben valószínűleg ekkor már a

kisebbséget képviselték az ellenállók teljes körében. Talán Nagy Imre megítélésében volt a legmarkánsabb a különbség: Tóth bízott benne, Angyal viszont opportunistának tartotta. Mindketten rendíthetetlen, megszállott, vakmerő forradalmárok voltak, akik a szovjet deportálástól inkább tartottak, mint a rendőri letartóztatástól. Találkozásukkor Angyal óvatosságra intette a medikát. Úgy tudta, hogy őt már körözik, és hogy spiclik is befurakodtak a mozgalomba. A stencilhelyiségbe még Tóthot sem engedte be.

A Domonkos utcai szükségkórházban is volt egy stencilgép, és bőven rendelkezésre állt a papír, a nyomdafesték. Többen is akadtak, akik segítettek, leginkább Maráczi Ferenc és Gráczi Béla. "A ťfiaimmalŤ - 15-16 éves gyermekekkel - akik a terjesztésben segédkeztek, úgy állapodtam meg, hogy ha az ÁVO elfogja őket, ne veressék magukat véresre, hanem inkább „köpjenek” mindent rám!" Megszervezték a házi riasztóőrséget is. Tóth vezetésével 10-e és 16-a között körülbelül 800 darab Angyal-röplapot, és mintegy 400, írógépen indigóval sokszorosított más illegális anyagot állítottak elő, és terjesztettek. 12-14-én csatlakozott hozzájuk a 25 éves Gönczi Ferenc is, ő a röpcédulák szórását szervezte. Tóth Ilona vele lett a legszorosabb munkakapcsolatban, mivel már októberben együtt szállították vidékre az élelmet. Gönczi katonatiszt és párttag volt, de már évekkel korábban teljesen kiábrándult a rendszerből. A forradalom idején mindvégig sebesülteket, élelmet, valamint az Igazságot szállította. Nem sokkal később jelentkezett a 27 éves Gyöngyösi Miklós (legtöbben "Piros" vagy "Piri" néven ismerték) is, aki korábban már felvette a kapcsolatot Angyallal, majd a Landler Jenő utcában meghúzódott Baross téri felkelők egyik vezetője lett. Gyöngyösi árvaházban nőtt fel, s bár 1956 előtt nyolcszor ítélték el közbűntényes vádakkal (erről nem tudtak a társai), 1956-ban megszállottan védelmezte a forradalom tisztaságát. A röpcédulázásba azért akart bekapcsolódni, mert a fegyveres harcot ekkor már ő is kilátástalannak tartotta. Vele jött a 17 éves Molnár József, aki már korábban is a fegyveres csoportjába tartozott.

Tóth Ilona az illegális tevékenysége mellett igyekezett betartani a kórházi rendet: "A boros üveg a gazdájával együtt repült is ki. Három dolgot nem tűrtem a kórházban: fegyvert, káromkodást, [szeszes] italt." Ekkor azonban kivételt tett: "Gyöngyösivel való megismerkedésem úgy történt, hogy csőre töltött pisztolyát orrom elé tartotta, mondta, hogy ő e körzet parancsnoka. Én megmondtam, hogy máskor hagyja a portán a fegyvert, mert itt nem tűröm. Elmesélte, hogy volt az Andrássy út 60-ban, ahol félholtra verték. Tudtomra adta, hogy fegyverét soha nem hagyja el, haláláig megtartja, és tisztelni kezdtem, hogy ilyen fanatikus." Mind a személyzet, mind az ellenállók elfogadták Tóth vezetését, csak Turcsányi Józsefné gondnokkal került ellenséges viszonyba. Turcsányiné ugyanis rossz szemmel nézte, hogy Tóth figyelmen kívül hagyta a kórházi rendtartás szabályait: olyanokat is felvett betegállományba, akiknek az állapota ezt nem indokolta volna, vendégül látott idegeneket, számukra szállást biztosított. Kileste az illegális nyomdai munkát is, emiatt arra gyanakodtak, hogy a rendőrséggel összeköttetésben áll.